

## Ἐκκλησία καὶ Ἐκκλησιολογία

Ἄν καὶ ἡ Ἐκκλησία ὑφίσταται ἱστορικὰ ἐδῶ καὶ δύο χιλιάδες χρόνια, ἡ Ἐκκλησιολογία, ἡ περὶ Ἐκκλησίας θεολογικὴ ἔρευνα, ἔχει ἓνα σχετικὰ πρόσφατο παρελθόν. Μποροῦμε νὰ ἀναζητήσουμε τίς ἀπαρχές τῆς σύγχρονης ἐκκλησιολογικῆς ἔρευνας κυρίως μὲ ἀφορμὴ τὴν προτεσταντικὴ Μεταρρύθμιση στοὺς κόλπους τῆς δυτικῆς χριστιανοσύνης. Ἡ Ἐκκλησιολογία ἀναπτύσσεται κατὰ κύριο λόγο περιστατικὰ καὶ πολεμικὰ στὸ πλαίσιο τῆς ὁμολογιακῆς διαμάχης ρωμαιοκαθολικῶν καὶ προτεσταντῶν. Μέσα στὶς δεδομένες αὐτὲς ἱστορικὲς συνθήκες καταβάλλεται ἐκατέρωθεν προσπάθεια νὰ ὀρισθεῖ συστηματικὰ τὸ γεγονός τῆς Ἐκκλησίας, κάτι ποὺ δὲν εἶχε προηγουμένο στὴ θεολογία.

Δύο βασικὲς ἔννοιες κυριαρχοῦν στὴ διατύπωση τοῦ δόγματος περὶ Ἐκκλησίας. Ἄλλοτε τονίζεται ἡ ἔννοια τοῦ *καθιδρύματος* καὶ ἄλλοτε ἡ ἔννοια τῆς *κοινωνίας* ὡς βασικοῦ δόγματος τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ συγκεντρωτικὴ καὶ δικανικὴ δομὴ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας προτάσσει συνήθως τὴν ἔννοια τοῦ καθιδρύματος καὶ ἐκλαμβάνει τὴν Ἐκκλησία ὡς μία τέλεια ὀργανωμένη ἱστορικὴ κοινότητα. Οἱ προτεστάντες ἀπὸ τὴν πλευρὰ τους, ἀντιδρώντας στὴν ἱεροκρατικὴ αὐθεντία τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας προβάλλουν τὸν ἑσωτερικὸ παράγοντα τῆς κοινωνίας. Γιὰ τοὺς Μεταρρυθμιστές, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἐντοπίζεται στὴν συγκεντρωτικὴ καὶ ἱεροκρατικὴ ὀργάνωση ἀλλὰ στὴ χαρισματικὴ κοινωνία ποὺ παρέχεται στοὺς πιστοὺς ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα διαμέσου τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ δίχως καμία ἱεραρχικὴ διάκριση.

Τὸ πολεμικὸ καὶ ὁμολογιακὸ αὐτὸ κλίμα ἀλλάζει κυρίως στὸν 20<sup>ο</sup> αἰώνα, ὅταν ἡ Ἐκκλησιολογία ἀναπτύσσεται μὲ τὴν ἐπίγνωση τῆς τραυματικῆς ἐμπειρίας τῆς διαίρεσης ὡς ἀναζήτηση τῆς χαμένης ἐνότητας. Ἡδη ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 19<sup>ου</sup> αἰώνα ἐμφανίζονται διάφορες ἀνανεωτικὲς κινήσεις στὴν ἔρευνα τῆς βιβλικῆς, λειτουργικῆς καὶ πατερικῆς θεολογίας προκαλώντας γόνιμες ζυμώσεις. Σιγὰ-σιγὰ, ἡ δυτικὴ χριστιανοσύνη ἔρχεται σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴ θεολογικὴ καὶ λειτουργικὴ Παράδοση τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνατολῆς. Οἱ δύο παγκόσμιοι πόλεμοι καὶ οἱ νέες κοινωνικὲς ἐξελίξεις ἔδωσαν σημαντικὴ ὥθηση στὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση καὶ δραστηριοποίησαν σὲ σημαντικὸ βαθμὸ τὸ λαϊκὸ στοιχεῖο στὸ ρω-

μαιοκαθολικό χώρο. Πολυάριθμες ἐκκλησιολογικὲς μελέτες δημοσιεύονται καὶ δύο σημαντικὰ γεγονότα φέρουν τὴν Ἐκκλησιολογία στὸ ἐπίκεντρο τοῦ θεολογικοῦ ἐνδιαφέροντος. Πρόκειται γιὰ τὴν ἴδρυση καὶ λειτουργία τοῦ Παγκόσμιου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν (1948) καὶ τὴ διεξαγωγή τῆς Β΄ Βατικανῆς Συνόδου (1962-65). Ἡ ἐκκλησιολογικὴ αὐτὴ στροφή τῆς σύγχρονης θεολογικῆς ἔρευνας καὶ Οἰκουμενικὸς Διάλογος τῶν Ἐκκλησιῶν δικαιολογεῖ ἐνδεχομένως τὴν πεποίθηση ὅτι διανύουμε πλέον τὸν «αἰῶνα τῆς Ἐκκλησιολογίας».

Εἶναι φανερό, λοιπόν, ὅτι ἡ ἐκκλησιολογικὴ ἔρευνα στὰ νεότερα χρόνια γεννήθηκε καὶ ἀναπτύχθηκε στὸν ἄνθρωπο τῆς χριστιανικῆς Δύσης. Παρόλες τὶς μεταξὺ τους διαφοροποιήσεις, ἡ Ἐκκλησιολογία τῶν ρωμαιοκαθολικῶν ὅσο καὶ τῶν προτεσταντῶν ταυτίζεται μὲ μιὰ ὀργανωμένη ἱστορικὴ κοινότητα, τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ὁποίας δὲν διαφέρουν ἀπὸ ἄλλες κοινότητες μέσα στὸν ἄνθρωπο τῶν δυτικῶν κοινωνιῶν. Μπροστὰ στὶς νέες ἐξελίξεις, ποὺ ραγδαῖα λαμβάνουν χώρα στὴ μεταχριστιανικὴ κοινωνία, τροποποιεῖται καὶ ἡ παραδοσιακὴ Ἐκκλησιολογία τῶν ρωμαιοκαθολικῶν καὶ τῶν προτεσταντῶν. Γίνεται πλέον λόγος γιὰ μιὰ ἐκκλησιολογία τοῦ μέλλοντος ἢ μιᾶς νέας θεολογικῆς κατανόησης τῆς Ἐκκλησίας. Πάντως, εἴτε στὴν νεωτερικὴ εἴτε στὴν μετανεωτερικὴ τῆς φάση, ἡ Ἐκκλησιολογία στὴ Δύση πάσχει ἀπὸ τὸ φαινόμενο τῆς ἐκκοσμίκευσης σὲ τέτοιο βαθμὸ ὥστε ἡ διάκρισή της ἀπὸ τὴν κοινωνιολογία δὲν εἶναι κἂν ὀρατὴ. Τὸ πρόβλημα τῆς εἰδοποιοῦ διαφορᾶς τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ κάθε ἄλλη κοινότητα θέτει ἕνα καίριο θεολογικὸ πρόβλημα σήμερα.

Ἡ ὀρθόδοξη θεολογία ἐνεπλάκη στὸν ἐκκλησιολογικὸν προσανατολισμὸν τῆς Δύσεως ἤδη ἀπὸ τὸν 17<sup>ο</sup> καὶ 18<sup>ο</sup> αἰῶνα, ὅταν κλήθηκε νὰ τοποθετηθεῖ ἀπέναντι στὶς δυτικὲς ὁμολογίες πίστεως. Κατὰ τὰ πρότυπα τῶν προτεσταντικῶν ἢ ρωμαιοκαθολικῶν ὁμολογιῶν πίστεως, οἱ δογματικὲς ἐκθέσεις τῶν ὀρθοδόξων τῆς περιόδου αὐτῆς, δὲν ἐκφράζουν παρὰ τὴν παγίδευση καὶ τὴ «βαβυλωνία αἰχμαλωσία» τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας στὴ Δύση. Εἶναι τραγικὸ νὰ ἀνακαλύπτει κανεὶς ὅτι τὰ φερόμενα ὡς συμβολικὰ βιβλία τῆς Ὀρθοδοξίας καταπολεμοῦν τὶς προτεσταντικὲς ἀποκλίσεις μὲ ρωμαιοκαθολικὰ ἐπιχειρήματα, ἐνῶ στὰ σημεῖα διαφωνίας μὲ τοὺς ρωμαιοκαθολικὸν υἱοθετοῦν τὶς θέσεις τῶν προτεσταντῶν.

Ἡ συγκρότηση μιᾶς Ἐκκλησιολογίας ἀπὸ μέρος τῶν ὀρθοδόξων ἀπαιτεῖ ἀρχικὰ μιὰ πλήρη ἀπελευθέρωση ἀπὸ τοὺς παραδοσιακοὺς ἐκκλησιολογικοὺς προβληματισμοὺς τῆς δυτικῆς θεολογίας. Ἡ ὀρθόδοξη προσέγγιση τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἐξαντλεῖται στὴ βάση μιᾶς ὁμολογίας πίστεως. Τὸ εἶναι τῆς Ἐκκλησίας δὲν καθορίζεται ἀπὸ τὸν ἐννοιολογικὸ καὶ σχολαῖο ἐν πολλοῖς χαρακτηριστῆρα τῆς

ἐκκλησιολογικῆς ἔρευνας. Ἄλλωστε, πουθενὰ στὰ βιβλικά καὶ πατερικά κείμενα ἀλλὰ καὶ στοὺς ὄρους τῶν συνόδων δὲν ὑπάρχει κάποιος ὀρισμὸς τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀπουσία σαφῶν διατυπώσεων περὶ Ἐκκλησίας ἐκφράζει γιὰ τὴ δυτική νοοτροπία ἓνα «παράδοξο κενό» τῆς πατερικῆς θεολογίας. Τὸ ὑποτιθέμενο αὐτὸ ἐκκλησιολογικὸ κενὸ τῆς πατερικῆς σκέψης ἐπεξεργάστηκε ἡ δυτικὴ θεολογία στὰ συνήθη ἀκαδημαϊκὰ της πλαίσια τοῦ κατατεμαχισμοῦ ἀνεξάρτητων καὶ αὐτόνομων κεφαλαίων. Ὡστόσο, μιὰ τέτοια συστηματοποίηση ὄχι μόνον τῆς Ἐκκλησιολογίας ἀλλὰ καὶ τῆς Χριστολογίας ἢ Πνευματολογίας κ.λπ. εἶναι παντελῶς ἄγνωστη καὶ ἄσχετη μὲ τὴν πατερικὴ θεολογικὴ μέθοδο. Ἡ Ἐκκλησιολογία στὴν πατερικὴ σκέψη εἶναι θησαυρισμένη στὸ εὐρύτερο πλαίσιο τῆς θεολογίας, περιγράφεται μὲ εἰκόνες καὶ σύμβολα καὶ εἶναι διάσπαρτη στὴ σύνολη δογματικὴ της διδασκαλία. Ὡς ἐκ τούτου εἶναι ἀχώριστη ἀπὸ τὴν Τριαδολογία, τὴ Χριστολογία, τὴν Πνευματολογία καὶ τὶς ὑπόλοιπες πτυχὲς τῆς πίστεως.

Εἶναι σύνθητες στὴ σχολαστικὴ θεολογία νὰ ἐντοπίζει μονομερῶς τὴν ἰδρυτικὴ πράξη τῆς Ἐκκλησίας, εἴτε στὴν ἐνσάρκωση, εἴτε στὴν Πεντηκοστή. Φρονοῦμε πάντως ὅτι ἡ Ἐκκλησιολογία κατὰ τὴ βιβλικὴ καὶ πατερικὴ θεώρηση οἰκοδομεῖται καὶ ἐκκινεῖ ἀπὸ σύνολο τὸ ἔργο τῆς Οἰκονομίας τοῦ Χριστοῦ. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἰδρύεται ἐνιαίως μὲ τὴν ἐνανθρώπηση, τὴ διδασκαλία, τὴ σταύρωση, τὴν ἀνάσταση, τὴν ἀνάληψη ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν καθοριστικὴς σημασίας ἀποστολὴ τοῦ Παρακλήτου Πνεύματος κατὰ τὴν Πεντηκοστή. Κέντρο τῆς Ἐκκλησίας καὶ κεφαλὴ της εἶναι ὁ ἐνανθρωπήσας Υἱός. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἐκκλησία εἶναι τὸ *Σῶμα τοῦ Χριστοῦ* καὶ ὄχι τοῦ συνεργούντος Πνεύματος ἢ τοῦ Πατρὸς, ὁ ὁποῖος ὡς προκαταρτικὴ αἰτία *εὐδοκεῖ* τὴν Οἰκονομία τῆς σωτηρίας. Τὸ ἰδιάζον, βέβαια, ἔργο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι αὐτὸ πού συγκροτεῖ τὴν Ἐκκλησία ὡς Σῶμα Χριστοῦ, ὅπως ἀκριβῶς συνεργεῖ καὶ σὲ ὅλα τὰ στάδια τῆς ἐπιγῆς οἰκονομίας τοῦ Θεανθρώπου.

Τὸ γεγονός τῆς Ἐκκλησίας ὡς Σώματος τοῦ Χριστοῦ πραγματώνεται κατεξοχὴν στὴν εὐχαριστιακὴ σύναξη τῆς κοινότητος. «*Ἐν σῶμα οἱ πολλοὶ ἐσμὲν οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μετέχομεν*» (Α΄ Κορ. 10,17). Ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησιολογία ἐξάλλου, συνδέοντας στενὰ τὴν ἐπίγεια μὲ τὴν ἐπουράνια εὐχαριστία, ἀλληλοπεριχωρεῖ ζῶντες καὶ τεθνεῶτες, ἀγωνιζομένους καὶ τετελειωμένους ἁγίους, τὴ στρατευόμενη μὲ τὴ θριαμβεύουσα Ἐκκλησία, τὰ ἔσχατα μὲ τὰ παρόντα. Ὑπερβαίνοντας κάθε διάκριση καὶ ἀγκαλιάζοντας ἐνοποιητικὰ καὶ οἰκουμενικὰ σύμπασα τὴν κτίση καὶ τὴν ἀνθρωπότητα, ἡ Ἐκκλησία, ἐνῶ πορεύεται μέσα στὴν Ἱστορία ὡς ὁ νέος λαὸς τοῦ Θεοῦ, ζεῖ ἀντινομικὰ στὸ μεταίχμιο δύο αἰώνων, τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος.

Ἡ Ὁρθόδοξη Παράδοση ἀρνήθηκε νὰ καθορίσει ἐννοιολογικὰ τὸ γεγονός τῆς Ἐκκλησίας, καθ' ὅσον συνιστᾶ μιὰ βιωματική πραγματικότητα. «Ἡ Ἐκκλησία εἶναι μᾶλλον πραγματικότητα πού τή ζοῦμε, παρὰ ἀντικείμενο πού τὸ ἀναλύουμε καὶ σπουδάζουμε» γράφει σχετικὰ ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ. Ἀκόμη, ἡ αὐθεντική γλώσσα τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι ἡ λογικὰ διαρθρωμένη καὶ στερεότυπη γλώσσα τῶν ἀκαδημαϊκῶν ἐγχειριδίων οὔτε ἡ μυστικιστική ἢ συναισθηματική διάλεκτος τοῦ πιετισμοῦ. Εἶναι ἡ γλώσσα τῆς λατρείας καὶ τοῦ λειτουργικοῦ ἤθους πού ἀνταποκρίνεται στὴν ὑπαρκτική ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου γιὰ ἀλήθεια καὶ γνησιότητα ζωῆς. Μόνο μιὰ Ἐκκλησιολογία πού εἶναι στενὰ συνδεδεμένη μὲ τὴν ὑπαρξη τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀναφορὰ στὸν Θεὸ καὶ κοινωνία μαζί του δὲν ἐκπίπτει σὲ ἕναν ἀπνεύματο καὶ ἀπρόσωπο ἰδρυματισμὸ, σὲ μιὰ διοικητική ἱεραρχία πού ἀπαιτεῖ ἠθική πειθαρχία σὲ ἐντολὲς ἢ σὲ ἕνα θρησκευτικὸ θεσμὸ πού καλεῖ σὲ συναισθηματική ἔξαρση.

Ἡ Ὁρθόδοξη Παράδοση προτιμᾷ νὰ ἔχει μιὰ θεώρηση τῆς Ἐκκλησίας ὡς τοῦ μυστηρίου τῆς πίστεως, παρὰ νὰ περιχαρακώνει ἰδεολογικὰ καὶ κοινωνιολογικὰ τὴν ταυτότητά της. Καὶ τοῦτο διότι δὲν τὴν ἐκλαμβάνει ὡς ἕνα ἱστορικὸ ἐπιφαινόμενο ἀπλῶς, ἀλλὰ τὴν προσεγγίζει κατεξοχὴν ὡς φανέρωση τῶν ἐσχάτων τῆς Βασιλείας μέσα στὴν Ἱστορία. Ἡ ἐσχατολογικὴ αὐτὴ προοπτικὴ τῆς Ἐκκλησίας καθιστᾷ ἐπιπλέον ἀδύνατη κάθε ἀπόπειρα περιορισμοῦ τῆς ταυτότητάς της μέσα σὲ λογικὰ διαρθρωμένα πλαίσια. Τὸ εἶναι τῆς Ἐκκλησίας εἶναι πραγματικότητα τῶν ἐσχάτων. Συνεπῶς, ὁ τρόπος ὑπάρξεως καὶ ἡ ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας μονάχα συνιστοῦν τὸ μόνιμο καὶ ἀσφαλὲς κριτήριό μᾶς ὀρθόδοξης θεώρησης τῆς Ἐκκλησιολογίας.

Σταῦρος Γιαγκάζογλου